

OSMANLI DÖNEMİ'NDE FAALİYETLERİNİ SÜRDÜREN İZMİR'DEKİ GAYRİMÜSLİM HASTANELERİ

NON-MUSLIM HOSPITALS ACTIVE IN THE OTTOMAN PERIOD IN İZMİR

BAŞAK OCAK*

Geliş Tarihi/Received:02.05.2019

Kabul Tarihi/Accepted:12.06.2019

OCAK, Başak, (2019), "Osmanlı Dönemi'nde Faaliyetlerini Sürdüren İzmir'deki Gayrimüslim Hastaneleri" Belgi Dergisi, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss. 1607-1624.

Öz

Asırlar boyunca önemli bir liman kenti olan İzmir, ticari hacmi ve nüfusu arttıkça daha fazla sağlık sorunları ile karşılaşmıştır. Yabancıların sık sık uğradığı bu kent, onlar tarafından taşınan birçok salgın ve bulaşıcı hastalığa maruz kalmıştır. Bu durum, hastalıklarla mücadele edebilmek için sağlık kurumlarının inşa edilmesini gerekli kılmıştır. Bu kozmopolit kentte, sağlık hizmetlerini üstlenen kurumlar da ilk olarak gayrimüslimler tarafından inşa edilmiştir. Buna karşın Türkler; ancak, 19. yüzyılda kendi hastanelerini açmak için girişimde bulunmuştur. İster Türklere ait olsun ister gayrimüslimlere, kentteki tüm hastaneler, başta kendi toplulukları olmak üzere, her milletten hastalara kapılarını açmıştır. Hastanelerden birçoğu, 1922 yılındaki büyük yangından zarar göerek faaliyetlerine son vermişler ve Cumhuriyet Dönemi'ni görememişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *İzmir hastaneleri, Agios Haralambos Hastanesi, Ermeni Hastanesi, İngiliz Hastanesi, Felemenk Hastanesi, Alman Hastanesi, İskoç Hastanesi, Saint Roche Hastanesi*

Abstract

İzmir, having been an important port city for centuries, has encountered even more health problems as its trade volume and population increased. The city, which has been frequently visited by foreigners, has been exposed to many epidemics and infectious diseases carried by them. This has necessitated the construction of health institutions to fight against diseases. In this cosmopolitan city, institutions that undertake health services were first built by non-Muslims. The Turks, however, had attempted to open their own hospitals in the 19th century. Whether belonging to Turks or non-Muslims, all hospitals in the city have welcomed all nationals, primarily their own citizens. Unfortunately, many of the hospitals could not reach the Republic Period since they were damaged by the Great Fire in 1922 and had to end their activities.

Keywords: *İzmir hospitals, Agios Haralambos Hospital, Armenian Hospital, British Hospital, Dutch Hospital, German Hospital, Scottish Hospital, Saint Roche Hospital*

GİRİŞ

Taşındığı ticari ve ekonomik kimlik, İzmir'i Anadolu'nun gözde şehirlerinden biri haline getirirken aynı zamanda onu, pek çok salgın hastalıkla mücadele etmek zorunda bırakmıştır. Bu durum, öncelikle kentte yaşayan gayrimüslimleri hastaneler inşa etmek suretiyle harekete geçirmiştir. Ne yazık ki Türkler, bu yolu izlemekte ve kendilerine ait hastaneler kurmakta bir hayli gecikmişlerdir. Şehirde gayrimüslimlere ait hastaneler uzun yıllardan beri faaliyetlerine devam etmekteydiler; buna karşın Askeri Hastane dışında, Türklere ait

*Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, basak.ocak@de.edu.tr, (orcid.org /0000-0001-2345-6789)

bir hastane bulunmaktaydı. Bu eksikliği fark eden Emin Muhlis Paşa'nın gayretleriyle 1849 yılında Gureba-i Müslimin Hastanesi adıyla Türklere ait ilk sivil hastanenin temeli atılmıştır¹. Hastane 1851 yılında kapılarını hastalarına açmış ve bu hastaneyi yine Türklere ait 1908 yılında açılan ve halk arasında Frengi Hastanesi adıyla bilinen Emraz-ı Zühreviye Hastanesi² ile 1910 yılında faaliyete geçen Emraz-ı Sariye Hastanesi takip etmiştir.

Şehirdeki gayrimüslim hastanelerinin geçmişi ise çok daha önceki yıllara dayanmaktadır. Bu gayrimüslim hastanelerinden bazıları, 1922 yılında çıkan büyük yangından sonra faaliyetlerine devam ederken büyük bir kısmı da faaliyetlerini sürdürmemeyerek kapanmışlardır. 20-25 bin kadar yapının zarar gördüğü büyük yangında, Fransız ve İngiliz hastaneleri dışında, Rum Hastanesi, Ermeni Hastanesi, Saint Roche Hastanesi ve Katolik Hastanesi yanan yapılar arasında yer almışlardır³.

Cumhuriyet yıllarında çalışmalarına devam eden hastaneler ise Katolik (Saint Antoine), Fransız (Alsancak Devlet Hastanesi) ve Musevi (Karataş Hastanesi) hastaneleridir. Biz bu çalışmamızda, yangın sonrası faaliyetlerini durduran yani Cumhuriyet Dönemi'ne dek çalışmalarını sürdüren Rum, Ermeni, İngiliz, Felemenk (Hollanda), Alman, İskoç ve Saint Roche hastanelerini inceleyeceğiz. Bu hastanelerden, Saint Antoine, Rum, İngiliz, Felemenk ve Alman hastaneleri adeta gruplaşmışçasına bir aradaydılar. Rum İspitalyası Sokağı (Fransızca: Rue des Hospitaux) yani Hastaneler Sokağı olarak bilinen bölgede (günümüzde Behçet Uz Çocuk Hastanesi'nin bulunduğu alan) yer almaktaydılar. Bunlardan ayrı bir konumda bulunan Ermeni Hastanesi ise Basmane'de Ermeni Mahallesi içinde bulunurken İskoç Hastanesi de Kahramanlar semtindeki Çayırılıbahçe'de hizmet vermekteydi.

A. Rum Hastanesi (Agios Haralambos)

İzmir'de mevcut hastaneler içinde Türklere ait Gureba-i Müslimin Hastanesi'nden sonra en büyük hastane olan ve Osmanlı kaynaklarında Rum Gureba Hastanesi ya da Rum İspitalyası olarak adlandırılan Rum Hastanesi, zaman içerisinde birkaç isim değişikliğine uğramıştır. Rumlar tarafından Graikikion adıyla bilinen bu hastane, ilk önce bir grup Rum hayırsever tarafından Ospitalion adıyla kurulmuştur. Bir süre sonra da Arap bağı denilen bağılık bir bölgede (Seydişehir'de) yaşayan Barones Clara Hochepeid'in evinde Pandohion (Yunanca'da han demektir) adını alarak faaliyetini sürdürmeye devam etmiştir. Hayırsever bir dul olan bu barones, İzmir'in Hollanda Konsolosu Daniel Jan Baron de Hochepeid (1657-1723)'in eşidir ve İzmir'de "Madama" adıyla tanınmaktadır. Ayafotini Kilisesi ile Agios Georgios Kilisesi, topladığı paralarla 17 Mart 1723'te Madam Clara'nın evini, hastaneye beraber satın almıştır. Zengin fakir pek çok kişi, kiliseye buldukları cömertçe yardımlarla uzun bir bağışçı listesi oluşturmuşlardır. Bağışçıların, yaptığı yardımlar karşılığında kiliseden tek beklentileri ise yılda iki defa, ölümleri için kilisede dua edilmesini istemek olmuştur. Hastanenin idare kurulu 7 kişiden oluşturulmuştur. Toplanan bağışlara rağmen, yönetimi başarısız olmuş ve ekonomik durumu zayıflamıştır. Bu nedenle hastane kapatılma tehlikesi ile karşı karşıya kalınca 1745 yılında İzmirli hayırseverler tarafından yeniden yapılandırılmıştır. Yeni yapılanma, başkanı İzmir Metropolidi Neofitos olan 12 kişilik bir yardım kurulu tarafından organize edilmiştir. "Kardeşlik" adı altında örgütlenen bu kurul, hastanenin her türlü giderini karşılamayı üstlenmiştir. Ne yazık ki bütün bu çabalar da hastaneyi kapanma tehlikesinden kurtarmaya yetmemiştir. Böyle sıkıntılı bir anda ortaya çıkan, Sarı Pandelis Sevastopolo adında bir hayırsever, hastanenin imdadına yetişmiştir. Yaptığı bağış ile hastaneyi 1748 yılında adeta yeniden inşa ettirerek modern bir hale getiren Pandelis, İngiliz vatandaşı bir Sakızlıdır. Sadece sağlık kuruluşlarına değil,

1 Detaylı bilgi için bkz: Başak Ocak-Özlem Yıldırım Kocabaş, *İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi'nden İzmir Devlet Hastanesi'ne Bir Hastane Öyküsü*, İzmir, 2014, İzmir Kent Kitaplığı.

2 Detaylı bilgi için bkz: Başak Ocak, *Halk Sağlığı Hizmetinde 107 Yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi Eşrefpaşa Hastanesi*, İzmir, 2016, İzmir Kent Kitaplığı.

3 Çınar Atay, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları*, İzmir, 1998, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, ss. 132-133.

eğitim kurumlarına da yaptığı büyük miktarlardaki bağışlarla adını duyuran Pandelis, 1759 yılında hayatını kaybetmiştir. Bu dönemde hastane, Graikikon Nosokomiyon Zmirnis (İzmir Grek Hastanesi) adıyla anılmaya başlanmıştır⁴. Hastanenin adı, 1833'ten sonra, bahçesinde inşa edilen Agios Haralambos Kilisesi'nin adı ile anılmaya başlamıştır. Bu tarihlerde, hem kilisenin inşa edilmesinde hem de hastane adının kilise adı ile birlikte anılmasında, İzmir'de hüküm süren veba salgının payı olmuştur. Çünkü o zaman veba salgını esnasında hastalıklardan kurtulmak ve iyileşmek için dua edilmesi gelenek olan kutsal kişi Saint Haralambos idi.

1797 yılında, İzmir'de çıkan büyük yangın esnasında, hastane ve kilise yanmıştır. 1804 yılında hayırseverler tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Mali 1307 (1891-1892) tarihli Aydın vilayeti salnamesinden, hastanenin kuruluşuna dair bilgilerin eksik olduğu ve kuruluş tarihinin 1748 yılına dayandırıldığı görülmektedir. Bu salnamede, İzmir'in doğusunda bulunan hastanenin, 1748 yılında tüccardan Sarı Pandeli Sevastopolo tarafından yaptırıldığı; daha sonra 1796 yılında yandığından 1804 yılında tekrar mükemmel surette üstelik ihtiyarları da besleyebilecek derecede düzenlenerek ahalinin yardımıyla inşa ettirildiği kaydedilmektedir. 1890'ların başında 160 hastanın tedavisine yetecek kadar yatağı vardır ve bunun dışında yaşlılar için ayrılan 33 yataklı bir koğuşun yanı sıra 80 kişiyi barındırabilecek kapasitede mükemmel bir akıl hastalıkları birimine de sahiptir. Yıllık masrafı 5.000 lira olan hastanenin ne yazık ki bu ölçüde bir geliri yoktur ve genellikle giderler yardımsever halk tarafından karşılanmaktadır. Yine bu salnameye göre, hastanenin idare heyeti, biri yönetici, bir avukat, üçü doktor ve altısı tüccar olmak üzere şu on bir kişiden oluşmaktadır: direktör: Arhimandrit Ambrosyos İstavrinos; üye doktorlar: Miltiyadis Emanuil, Aristidis E., Fransisko Velager Ametika; Avukat: Nikolaki İkonomidi, tüccarlar: İstratiyos Cantopulos, Yuvakim Abacıoğlu, Aleksandos Zerek, Serafim Toramanoğlu, Abram Apostolidis, E. Teris. Sekiz doktor ve bir eczacısı ise şu kişilerdir: dahiliye doktorları: Vulgaris ve A. Yorgiyadis; hariciye ve cerrahlar: Apostolos Psaltoff, S. Atasiadis; hastanede sürekli bulunan Doktor Aristidis Mazgana; göz hastalıkları: İsigonis, bimarhane doktoru: Hristos Kutuzis, dışarıdan gelen hastaları muayene doktoru: Vespodublos ve eczacı Yani Apostolidi⁵. Hicri 1313 (1894-1895) tarihli salnamede ise direktör ve eczacı aynı kalmakla beraber, dahiliye doktorları Teolokis, Averstai, hariciye ve cerrahlar Vervas, Lefteryadis, göz hastalıkları doktoru Hronis, muayene doktoru Voronzeris olarak kayıtlara geçmiştir⁶.

1905 ve 1908 tarihli yıllıklarda ise hastanenin kuruluş tarihine ilişkin farklı bir bilgiyle karşılaşmaktayız. Bu yıllıklarda kuruluş tarihi 1730 olarak gösterilirken hastane hakkındaki tüm bilgiler birbirinin tekrarıdır. 1905 yıllığında, "İzmir'de bulunan hastaneler içinde binası bunun kadar sıkletaver (sıkıntı veren) *kasvetefzâ* (iç sıkın) *bir manzaraya malik olan bir hastane yoktur. Bu da tarih-i inşasının pek eski olmasından ve etraf-ı cevânibinin* (yan taraflarının) *büyük büyük binalarla dolarak önünü kesmesinden ileri gelmektedir*" şeklinde tarif edilen bu hastane, 20. yüzyılın başında İzmir'de mevcut hastaneler içinde Gureba-i Müslimin Hastanesi'nden sonra gelen en büyük hastanedir. 1905-1909 yılları arasında, her biri 30 kişi alabilecek genişlikte 19 koğuşa sahiptir. Bu koğuşlardan beşi, içlerinden biri kadınlara ait olmak üzere harici hastalıklara mahsustur. Dört tanesi, ikisi kadınlara ait olmak üzere iç hastalıklara ayrılmıştır. Koğuşlardan biri erkekler biri de kadınlara ait olmak üzere cerrahi ameliyatlar için, ikisi de akıl hastası olan kadınlara ve erkeklere aittir. Hastanenin iç dairesinde olan 4 koğuş ise sakat, alil ve ihtiyar erkeklerle kadınlara tahsis edilmiştir. Hastaların tedavilerinin devamına son derece dikkat ve özen gösterilen bu hastaneye çeşitli milletlerden, yılda 300 kişi başvurmaktadır. Yıllık masrafı on bin lirayı aşmaktadır; ancak, kendisine ait kira, emlak gelirleri ve içindeki kiliseden elde edilen gelirler daima yetersiz kaldığından bütçesi hep açık vermektedir. Bu

4 Hristos Sokrates Solomonidis, İzmir'de Tıp, Atina, 1955, ss. 21-25 (Yunanca). Çeviriler için Athena Tina Samoglou'na teşekkürü borç bilirim.

5 *Aydın Vilayetine Mahsus Salname Sene-i Mali 1307*, Defa: 13, Cilt: 1-2, s. 385.

6 *Salname-i Vilayet-i Aydın 1313 Sene-i Hicriyeye Mahsus*, Defa 16, s. 139.

açık da bağış yoluyla cemaatten toplanan para ile kapatılmaya çalışılmaktadır. Hastane, Rum ileri gelenlerinden on iki kişilik bir idare heyeti tarafından yönetilmektedir. Müdürü Mihalaki İsayas'tır. Yirmi dört doktor fahri olarak, bir doktor da ücretli olarak devamlı surette hastanede çalışmaktadır⁷.

Gezgin Theodor Fliedner, 1851 ve 1856 yıllarında iki kez ziyaret ettiği bu hastane hakkında bize şu değerli bilgileri vermektedir:

“Rum Hastanesi oldukça büyüktü; ilk odada 21 demir yatak vardı. Diğer odalarda tahtalardan çakılmış yan korkuluğu olmayan basit yataklar yer alıyordu. Döşekler genellikle pamuktandı. Bir odada bulunan 9 yatak nekahet devresi hastaları içindi. Bir başka 12 yataklı oda, ameliyatlı hastalara ayrılmıştı. Ayrıca çeşitli hastalıklar için çeşitli bölümler vardı ve oldukça temizdi. Bir başka avluya bakan oda kadınlar içindi ve hemen yanında 23 yaşlı erkek hastanın kaldığı oda bulunuyordu. Diğer iki avlunun birinde 44 erkek akıl hastası, diğerinde 40 kadın akıl hastası, yerlerde ve çok kötü koşullarda yaşıyordu. Erkek akıl hastalarının olduğu bölümde vebalılar için ayrılmış bir yer vardı; fakat şu an boştu. Hastanenin önündeki küçük bahçenin içinde 3 Rum papazın görev yaptığı bir kilise bulunuyordu. Hastanede görevliler dahil 300 kişi vardı ve hastaların hemen hemen hepsi Rum'du; fakat şehirde sivil hastaneleri bulunmayan Türkler de buraya kabul ediliyordu. Hastanedeki temizlik ve düzenin çok daha iyi olması gerekmektedir. Yeterli paraya sahip olduğunuzu zannettiğim hastane, sahip olduğu kocaman avlu ve odalarıyla çok daha iyi bir hizmet verebilmelidir. Fakat buradaki sağlık hizmetlerinin henüz emekleme döneminde olduğunu düşünüyorum. Aralık 1856'da aynı hastaneyi tekrar gördüm. Binanın ön tarafı yenilenmiş, kısmen mermerle kaplanmıştı. Ne yazık ki temizlik yeterli düzeyde değildi ve çalıştırılan personel hastalardan temin ediliyordu. Akıl hastalarının kaldığı bölümü 6 yıl öncesinden daha kötü bir durumda buldum ve buradan çok ağır bir koku yayılıyordu. Bize hastaneyi gezdiren Rum papaz utancından burayı göstermek istemedi ve bir daha ellerine para geçerse buraya harcaycaklarını söylemekle yetindi. Bahçede çok güzel bir sülük havuzu gördüm.”⁸

1907 yılında, hastanenin batı kısmında yeni polikliniklerin inşaatına başlanmıştı ve çalışmalar Mayıs 1909'da tamamlanmıştır. Böylece hastaneye, patoloji, cerrahi, çocuk hastalıkları, verenoloji, kulak burun ve boğaz bölümleri eklenmiştir. 1912 yılında bunların arasına jinekoloji bölümü de katılmıştır. Bu tarihte 400 yataklı olan hastanede, tam donanımlı bir ameliyathane, bir steril oda, anestezi odası ve iki büyük koridordan oluşan hasta odaları bulunmaktadır. Bu koridorlardan birinin adı İpokrat, diğerinin adı ise Aetios'dur. Erkekler kısmında, iki ameliyathane, bir sterilizasyon odası ve 8 odalı hasta koridoru; kadınlar ameliyathanesinde bir koridor; biri kadınlar biri erkekler için iki adet patoloji kliniği; doğumhane kliniği; bir koridor erkekler, bir koridor kadınlar için göz kliniği; 50 yataklı bulaşıcı hastalıklar kliniği; erkek ve kadınlar için 50 kişilik yaşlı bakımevi; 120 hasta kapasiteli bimarhane (akıl hastalıkları ünitesi) ve sinir hastaları için ayrıca özel odalar bulunmaktadır. Bütün ameliyathaneler ve laboratuvarlar mükemmel durumda ve temizdir. Ameliyathanelerden birisi, İzmirli büyük bankacılardan ve Atina bankasının kurucusu olan Pesmagoğlu tarafından yaptırılmıştır⁹. Hastanenin radyoloji ve radyoterapi ile karantina kısmı da mevcuttur. 1900 yılından sonra mikrobiyoloji laboratuvarı, 1911 yılında da radyoloji bölümü hizmete girmiştir¹⁰.

7 Cevat Sami, Hüseyin Hüsnü, *1321 Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsal-i İktisat*, İzmir, Keşişyan Matbaası, 1323, ss. 187-188; *Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Sene-i Hicriyye*, Defa: 25, s. 173. Müdür, Doktor Mihail İsayas olmalıdır.

8 İlhan Pınar, *Hacılar Seyyahlar Misyonerler ve İzmir Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1918*, İzmir, 2001, ss. 213-214.

9 Solomonidis, *a.g.e.*, ss. 45-46.

10 Eleni Bistika, "İzmir'de Tıbbın Tarihi Lazarous Vladimirov'un Ödüllü Kitabının Öyküsü", *Katimerini*, 13 Haziran 2008.

1913 yılında basına yansıyan bir haberden anlaşılıyor ki Rum Hastanesi'ne yılda ortalama 3.500 kadar hasta başvurmaktadır ve hastanenin bir yılda topladığı bağış miktarı on bin liranın üzerindedir. Bu oran, İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuç, Türk hastanesi adına üzüntü vericidir; çünkü bu tarihlere Gureba Hastanesi'ne yılda altı yedi bin civarında hasta başvurmaya rağmen, hastanenin geliri ancak Rum Hastanesi'nin yarısı kadardır¹¹. 1914 yılında, Doktor Apostolos N. Psaltoff¹²'un idaresinde bulunan, 1914-1917 yılları arasında yıllık gideri yaklaşık on bin lira tutan 400 yataklı hastane¹³ 1920 yılına gelindiğinde yatak sayısını hala 400 olarak korumakla beraber, fizik tedavi ünitesi ile etüt odasına da sahiptir. 1920 yılında, her üç yılda bir seçilen ve görevi 1 Mart'ta devralan 12 üyeli bir kurul tarafından yönetilmektedir. Kurul üyeleri, "Emilios Kartalis, Pandelis Çürükçuoğlu, Kokos Tenekedis, D. Edinopolus veznedar, Hr. Zanellis Doktor, Hr. Kutuzis Doktor, Evstathios Halkiopulos Doktor, Lukas Evstathopulos, Dimossth Diamandidis, Tassos Argiropulos, Ksen Vuduroğlu, Emm. Karakostas"tan oluşmaktadır."¹⁴ Müdür, Doktor Apostolos N. Psaltoff'tur; diğer doktorlar arasında şu kişiler görülmektedir: Dionegis Nikolaidis (cerrah-jinekolog), Alkibiadis Doulgeridis (cerrah-erkek bölümünde), Stilianos Voronzeris (patalog-kadın bölümünde), Konstantinos Konstantinidis (cerrah-erkek bölümünde), İoannis Hariyatis (mikrobiyoloji laboratuvarında), Panos Hronis (göz hastalıkları doktoru), Dimitrios Stailis (ebelik bölümünde), Nikolaos Benakis (salgın hastalıklar bölümünde). Son dönemlerinde hastane personeli 60 kişiden ibarettir. Bunlardan 27'si yönetimdedir ve 33'ü (16 hemşire, 17 hastabakıcı) hemşire ve hizmetlilerden oluşmaktadır. Daha önceki dönemlerde, Petros Gerakaris, Arhimandrit (Baş papaz anlamında) Serafim, Arhimandrit Kyrillos ve Rahip Stavros Taksis'in müdürlük görevinde buldukları bilinmektedir. Hastanenin en son müdürü ise 1934 yılında Girit'te hayatını kaybeden Mihail İsaıyas'tır. Müdür İsaıyas, 1922 yılında kentte büyük yangın başladığında, hastaların Hollanda Hastanesi'ne nakledilmesini sağlamıştır. Yangın hastaneye yaklaştığında, tüm personel binadan ayrılarak binayı en son terk eden kişi İsaıyas olmuştur. Hastanenin kapılarını kilitleyerek anahtarını Psaltoff'a teslim etmiştir¹⁵. Yangın hem hastanenin hem de kilisenin yok olmasına neden olmuştur. Son dönemlerinde içinde bulunduğu ekonomik krizi aşmak için bir yandan borç alan bir yandan da taşınmaz mallarını satmak zorunda kalan hastaneye, Yunan işgali döneminde, Başhekimliğini Çunukas'ın üstlendiği Yunan Kızılhaçı yerleşmiştir¹⁶. Bu tarihte Yunan Kızılhaçı'nın denetiminde bulunan hastanede, 22 doktor gönüllü ve yarı zamanlı olarak çalışmıştır¹⁷.

Bazı eserlerde, Mihail İsaıyas Hastanesi adı ile kuruluşu 1720'li yıllara dayandırılan bir başka Rum hastanesinin varlığından söz edilmektedir. Ne yazık ki bu yanlış bilgi, alıntılar yapılarak yaygınlaştırılmaktadır. Böyle bir hastanenin var olmadığını; Mihail İsaıyas'ın bir şahıs ismi olduğunu hatırlatmakla yetinyoruz.

B. Ermeni Hastanesi

Ermeni Hastanesi, diğer gayrimüslim hastanelerinin gruplaştığı Hastaneler Sokağı'nın

11 Mustafa Enver, "Yine Gureba Hastanesi", *Ahenk*, 1 Temmuz 1913.

12 Megali İdea'nın hararetili savunucularından Psaltoff, Yunanistan'ın Anadolu'yu işgali esnasında Anadolu Rumlarının örgütlenmesinde etkin rol oynamıştır. Nilüfer Erdem, "Megali İdea'nın Anadolu'daki Destekçilerinden Doktor Apostolos N. Psaltoff'un 1912-1922 Dönemindeki Etkinlikleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/27 (2013 Güz), ss. 69-74.

13 Siren Kırkpınar (Bora), *1908-1912 İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Durumları)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1988, s. 94.

14 *İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, Çev. Engin Berber, İzmir, 1998, Akademi Kitabevi, s. 38.

15 Solomonidis, *a.g.e.*, ss. 52-54; Bistika, a.g.m.

16 İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden, ss. 37-38.

17 Zafer Toprak, "Yayınlanmamış Bir Monografiden İzmir 1920-1921", Üç İzmir, İstanbul, 1992, Yapı Kredi Yay. Ltd. Şti., s. 232.

dışında Ermeni Mahallesi'nde 1801 yılında kurulmuştur. Bir hastane olarak faaliyete geçmeden önce, günümüzdeki Basmane'de, eskiden mevcut olan debbağhanelerin yanında Kasap Hızır Mahallesi'nde, 1680'lerde İran'dan göçen fakir ve yardıma muhtaç Ermenileri himaye etmek üzere iki katlı bir misafirhane olarak açılmıştır. Üst katında üç, alt katında da yedi odası bulunan bu yapı, zaman içerisinde harap bir hale geldiğinden ek ilaveler yapılarak ve tamir edilerek 1801 yılında bir hastane haline getirilmiştir. 1847 yılında, Ermeni cemaatinin maddi desteği ile onarılıp yenilenmiştir. Kırım Savaşı sırasında İngiliz Askeri Hastanesi'nde görev yapan Rolleston, hastanenin bu tarihlerde 100-120 yatağa sahip olduğunu ve hastanenin daha çok yaşlı ve yoksulları barındıran bir hayır kurumu niteliğinde olduğunu ifade etmektedir¹⁸.

Ermeni cemaatinin kendi gayretleri ile kurulan bu hastane, 1878 yılında yıktırılarak İzmir'in ileri gelenlerinden ve hayırseverlerinden iki zengin kardeş İspartalı (İspartalian) Ohannes ve Agop efendiler tarafından genişletilerek yeniden inşa ettirilmiştir. 1890'ların başında, 60 odası ve 70 yatağı vardır. Ayrıca 40 hastaya hizmet verebilecek bir de bimarhanesi bulunmaktadır. Hastane, dördü erkek ikisi kadın olmak üzere altı üye tarafından yönetilmektedir ve bu üyelerin görev süreleri, Ermeni milleti tarafından her iki yılda bir yapılan seçimlerle belirlenmektedir. Hastane yönetimi ve doktorları şu kişilerden oluşmaktadır: Üyeler: İspartalı Bervanet, Krakos Ekzeler Mardiros, Bağdasar, İplikçıyan, Mutya Hanım, Güla Hanım. Hastanenin doktoru Mekteb-i Tıbbiye-i Şahaneden mezun Emirza, eczacısı ise Zareh Efendi'dir¹⁹. 1894 yılına gelindiğinde Ermeni Hastanesi, 79 yatağa ve 49 kişiyi barındırabilecek bir bimarhaneye sahiptir. Bu tarihte hastanenin eczacısı aynı kalmakla beraber, doktoru değişerek Celebyan olmuştur²⁰. 1895 yılında, kadroya Atina Mekteb-i Tıbbından mezun olan dahiliye doktoru Filipimin Argiropulos eklenmiştir. Eczacı Zareh ise hastanede çalışmaya devam etmektedir²¹.

Hastane hakkındaki en detaylı bilgiler, 1905 yılında yayınlanan yıllıkta yer almaktadır. Nitekim 1908 yılında yayınlanan salname bile bu yıllıkta verilen detayları içermemekte; hatta kendisinden üç yıl önce verilen bilgilerin üzerine yeni hiçbir bilgi koymamaktadır. 1905 yıllığından hastane hakkında oldukça ayrıntılı bilgilere sahip oluyoruz. Bu bilgilerle göre, hastane dört kısımdan oluşmaktadır. Kapıdan girilince karşıya tesadüf eden birinci kısım, diğer üç kısımdan daha büyük ve iki katlıdır. Binanın alt katında 18 oda vardır. Koğuş adı altında olan odalardan biri on, altısı ikişer veya üçer, ihtiyar ve kimsesiz kadınlara tahsis edilmiştir ve diğer dördü de dörder beşer kişi alabilecek genişliğe sahiptir. Bunlardan başka alt katta yedi oda daha vardır ki bunlardan biri hastanenin müdürüne, bunun karşısına tesadüf eden diğeri hastane idaresi heyetinin toplantısına, biri İzmir Ermeni ileri gelenlerinin ailelerinden oluşturulan hayır şirketinin toplantılarına, ikisi erkek hademeye, biri hastane eşyasını korumaya, biri de ihtiyar kadınların hizmetlerine tayin edilen hizmetçilere aittir. Hastanenin mutfağı ile gayet sıhhi bir tarzda yapılmış olan hamamı alt kattadır. Birinci kısmın üst katında da 18 oda bulunmaktadır. Bu odalardan ikisi ameliyathanedir. Ameliyathanelerin birinde büyük, diğerinde basit operasyonlar gerçekleştirilmektedir. On dördü, üç ila beş kişilik hasta odasıdır; iki oda da hademelere ayrılmıştır. Hastanenin ana kapısından girildiğinde, sol tarafa tesadüf eden ve bahçe içinden ayrı bir yol ile ayrılan ikinci kısım, verem gibi çeşitli bulaşıcı hastalıklara yakalananlara ayrılmıştır ve bir koğuş ile iki odadan oluşmaktadır. Koğuşta, her biri iki iç kişi alan odalarda biçare erkek hastalar yatmaktadır. Bu kısmının yan taraflarına tesadüf eden ve bahçe içinde bulunan ve ikinci kısma ait olan diğer bir bina; on, on iki kişilik kapasitesi ile erkek mecnunlara aittir. Hastanenin ana kapısından girildiğinde sağ tarafa tesadüf eden ve bu

18 Beyru, *a.g.e.*, ss. 65-66; *Ahenk*, 13 Nisan 1902.

19 *Aydın Vilayetine Mahsus Salname Sene-i Mali 1307*, ss. 385-386

20 *Salname-i Vilayet-i Aydın 1312 Sene-i Hicriyesine Mahsus*, Defa 15, s. 164.

21 Hariciye doktoru cerrah Celebyan, 1312 tarihli salnamede Mekteb-i Mülkiye-i Şahaneden mezun olarak gösterilirken 1313 tarihli salnamede İngiltere Darülfünun-ı tıbbından mezun olarak kaydedilmiştir. *Salname-i Vilayet-i Aydın 1313*, s. 140.

taraftaki bahçenin ortasına inşa edilmiş olan üçüncü kısım, bir katta tam sekiz hastayı barındırabilecek beş odadan oluşmaktadır. Bu odalar, akıl hastası kadınlara ayrılmıştır. Dördüncü kısım, hastane kapısının sağ ve sol taraflarında bulunan altlı üstlü üç odayı ve hastanenin eczanesiyle üst tarafta ihtiyar erkek hastalara ait ayrıca iki odayı içermektedir.

Hastanenin heyet-i idaresi Aznavur Karabet, Doktor Dikran İspartalı, Kirkor Parsehyan, Agop Varyemezyan, Manok Kalpakçıyan efendilerden oluşmaktadır. Hastane, birkaç kira getiren mülke ve emlağa sahiptir. Bunlardan elde ettiği gelir, Ermeni Piskoposluğu tarafından hastaneye verilmiş olduğu halde, bu gelir, hastanenin senelik gideri olan 1.300 lirayı karşılamaya yetmemektedir. Bu nedenle oluşan bütçe açığı, hastane içinde bulunan kilise gelirleri; her yıl Ermeni tebaasından bağış yoluyla toplanan paralar ve her yıl hastane yararına düzenlenen balo ile suarelerden sağlanan paralar ile kapatılmaktadır. Sadece hastane dahilinin yıllık 200 lira gideri vardır.

Hastaneye her sene 700'den 850'ye kadar yatılı hasta başvurmaktadır. Poliklinik muayenesine gelenler bu sayının dışındadır ve bunlardan ücret alınmamaktadır. Hastanede tedavi altında bulunan hastaların cerrahi ameliyatları, Doktor İspartalı Efendi ile yardımcı Doktor Emil Macar Efendi tarafından gerçekleştirilmektedir. Doktor Hristo Zanardelli iç hastalıklarının, Doktor Hronis göz hastalıklarının, Doktor Terziyan Efendi de her sabah ayaktan başvuran fakir hastaların tedavilerini üstlenmektedir. Hastanenin müdürü, 17 seneyi aşkın bir süredir son derece dikkat ve özenle çalışan Serkis Mircanyan Efendi'dir. Ayrıca, hastanede bir katip, bir eczacı, bir eczacı muavini, 6 erkek ve 5 kadın hademe hizmet vermektedir²².

Ermeniler tarafından Surp Lusavoriç Ermeni Hastanesi olarak adlandırılan hastanenin yüksek demir kapısından içeri girildiğinde, sol tarafta kapıcı kulübesi ile eczane, sağ tarafta ise bir su deposu ile bir çeşme bulunmaktadır. Esas hastane binası, giriş kapısının tam karşısındadır ve hastanenin sağında yer alan kilisenin önünde, İspartalı Ohannes ve Agop kardeşlerin gerçek ebatlardaki heykelleri dikilidir. Hastane idare heyeti içinde, İspartalian ailesinden bir kişinin yer alması şart koşulmuştur. Başhekim, idare heyeti tarafından seçilmektedir. 19. yüzyılın sonlarında hastanenin gelir sağlamak için başvurduğu yollardan biri de Aydın Demiryolu Şirketi'nin çalışanlarının tedavileri karşılığında, şirketten ayda bin, bin iki yüz Osmanlı altını civarında para sağlamak olmuştur. 1889-1898 yılları arasında 3.882 hastayı tedavi eden hastanede, 1900 yılında görev yapan doktorlar arasında Dikran İspartalian, E. Petides, Maggiar ve Unciyan yer almaktadır²³.

Doktor Vahram H. Torkomyan da 19. yüzyılın sonlarında hastanenin içinde bulunduğu durum hakkında bize değerli bilgiler vermektedir. Avrupa gezileri esnasında İzmir'e uğrayarak hastaneyi üç kez ziyaret eden Vahram H. Torkomyan, ilk ziyaretini Ekim 1879'da, ikincisini Haziran 1889'da, üçüncüsü de Haziran 1899 yılında gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerin ilkinde hastane hakkında bir izlemine yoktur; ikincisinde gözlemlerini hastane müdürü ile paylaşmış ve müdüre bazı önerilerde bulunmuştur. Asıl önemli ve detaylı bilgiler, üçüncü ziyaretinden elde edilmektedir. Bu bilgilere göre, muhteşem bir bina olarak nitelendirdiği Azkayin S. Lusavorçıyan Hastanesi (Surp Lusavoriç Ermeni Hastanesi)'nin ameliyathanesi, mutfağı, banyosu, eczanesi ve hasta koşulları gibi her köşesini gezmiş; her tarafın tertemiz, düzenli olduğunu; binanın adeta gülümsediğini ve son ziyaretinden bu yana pek çok şeyin değiştiğini belirtmiştir. Yaşlı hastaların burada gördüğü bakımın, Avrupa'daki huzur evlerinin bakımı ile aynı olduğunu; tüm hastaların acılarının tıbbi bilgiler doğrultusunda dindirildiğini; yenilikleri gördüğünden dolayı çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bu ziyareti sırasında, "*hastanenin yeni kuvveti, yeni*

22 Cevat Sami, Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, ss. 188-190; *Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Hicri Senesi*, Defa 25, ss. 173-174.

23 Rauf Beyru, *19. Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam*, İzmir, 2005, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 296-298.

ruhu" olarak tanımladığı Doktor Dikran İspartalian Avrupa'da bulunmaktadır ve kendisine ziyaret esnasında, idare heyetinin üyeleri eşlik etmiştir²⁴.

1920 yılına gelindiğinde beş doktoru bulunan hastane, müdür Minassian tarafından yönetilmektedir²⁵.

C. İngiliz Hastanesi

Günümüzde Alsancak'taki Behçet Uz Çocuk Hastanesi yakınında inşa edilen İngiliz Hastanesi'nin kuruluş tarihi, 1785 yılına kadar uzanmaktadır. Hastanenin yapımında etkin rol oynayan kurum, aynı zamanda kentteki İngiliz topluluğunun sorunlarıyla yakından ilgilenen İngiltere'nin İzmir Konsolosluğu'dur. Konsolosluğun idaresi altında bulunan hastanenin başlıca gelir kaynağı ise bu konsolosluktan ve İzmir limanına uğrayan İngiliz gemilerinden alınan paralardan elde edilmektedir²⁶.

1852 ve 1854 yıllarında İzmir'de bulunan İngiliz Arkeolog Charles Thomas Newton'ın hastaneyi ziyareti sırasındaki gözlemlerinden anlıyoruz ki bu hastane daha çok İngiliz donanması ve ticaret gemilerinde görevli olan İngiliz denizcilerine hizmet vermektedir. İzmir limanına uğrayan gemilerden elde edilen paralar, önceleri Levant Kumpanyası tarafından işletilmekte ise de sonraları devlete aktarılmaya başlanmıştır. Kumpanya dağıldıktan sonra hastane statükoculuktan kurtulamamıştır. Thomas Newton, son derece kötü koşullar altında hizmet verdiğini ileri sürdüğü hastane hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle aktarmaktadır:

*"Doğu'da bizim sahip olduğumuz konuma sahip bir ulus için bu hastane bir utanç kaynağıdır... Eski bir binada kurulu olan hastane, her yağmur yağdığında su baskınıyla karşı karşıya kalıyor. Üst kattaki odalar tam bir sefalet içinde, duvarlar delik kaynıyor ve badanaları iyice kirlenmiş durumda. Bu kara delikte hapis kalmış üç asker bulduk, üçü de espirili ve tatlı delikanlılardı; böceklerin kara Frenk üzümü kadar büyük olduklarını söylediler. Karyolalar sürekli sıcak suyla yıkanmasına rağmen çatlaklarında haşereler kol gezdiği için içeride böcek esanslı bir koku hâkim. Köşelere yerleştirilen ağaç kurtlarının kemirdiği konsolların üzerinde hala Levant Kumpanyası'nın arması yer alıyor... Bizim hastanemizin diğer hastanelere göre çok kötü durumda olmasının haklı nedenleri olabilir ama yine de burasının ne korkunç ve ne sefil bir yer olduğunu bilseydi İngiliz hükümeti burayı mutlaka iyileştirmek için adımlar atardı diye düşünmeden edemiyorum."*²⁷.

Gezgin Theodor Fliedner'in hemen hemen Newton ile aynı tarihlerde İzmir'e bir ziyaret gerçekleştirmiş olmasına karşın, hastane hakkındaki olumlu izlenimleri ya şüphe yaratmaktadır ya da birkaç sene zarfında hastanede kaydedilen gelişmeler insanı şaşırtacak dereceye ulaşmıştır denilebilir. Fliedner, 1856 yılındaki gezisine ait gözlemlerinde, hastanenin çok güzel odalara sahip olduğunu, yol tarafında olan küçük bahçesine hastaların çıkmasının yasak olduğunu, arka tarafında ise bahçe bulunmadığını belirtmekle yetinmektedir²⁸.

19. yüzyılın sonlarına doğru yeni bir hastane binasının inşası gündeme gelmiş ve İzmir'in İngiliz zenginlerinden Albert Frederick Williams, Ayayani Mahallesi'nde, Tuzla Burnu mevkiinde bulunan arsasını, 1895 yılında hastane yapımı için İngiliz konsolosluğuna bağışlamıştır. Punta'da Alsancak tren garı civarındaki yeni binanın inşaatı tamamlanınca,

24 <http://ermenikulturu.com/izmir-ermeni-hastanesi/> Erişim Tarihi: 12.06.2016. Torkomyan'ın bu yazısı "İzmir Ermeni Hastanesi" başlığı altında 11 Mart 1900 tarihli *Masis* dergisinde yayınlanmıştır.

25 İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden, s. 39.

26 *Salname-i Vilayet-i Aydın 1326*, s. 175.

27 Pınar, a.g.e., s. 225.

28 Pınar, a.g.e., s. 214.

hastane bu binaya taşınmış ve İngiliz Konsolosluğu, eski binanın satışına karar vermiştir. Bu satış için gerekli olan izin de 1899 yılında elde edilmiştir²⁹.

Hastanenin kuruluş nedenine dair Raif Nezih şu bilgileri vermektedir: “İngiliz harp ve ticaret filoları bilhassa Ak ve Adalar denizini adeta bir karınca yuvası haline getirmişlerdi. Bu faaliyetten siyasi ve iktisadi hakimiyeti istihdaf eden İngiltere: bu denizlerde yer yer, öbek öbek üss-ü bahriler, harp limanları, askeri merkezler tesisine germi vermişti. Hemen daima seyyar bir halde bulunan İngiliz filoları, muhtelif limanlara mekik dokuyan İngiliz vapurlarının ve bunların arkasındaki İngiliz sermayesinin kavi ve canlı bir müzahiri oluyordu. Bu faaliyet şebekesini işleten yüz binlerce İngiliz deniz adamının sıhhati de bittab’ İngiliz tesisatının arasında mühim bir ukde teşkil eylemekte idi. Muhtelif yerlerde olduğu gibi İzmir’de de bir İngiliz bahriye hastahanesi tesisine teşebbüs ettiler”. Frederick Williams, Punta civarındaki 8.500 zıralık arsasını bağışladıktan sonra İngiliz ileri gelenlerinden bir de komisyon oluşturmuştur. Padişahın da gerekli izinler alınmıştır. Hastanenin giderleri için İngiliz filosu tarafından yüklü bir para ayrıldığı gibi, İngiliz ticaret vapur acentaları da önemli miktarlarda bağışta bulunmuşlardır. Bu sağlık kurumunu, sadece İngiliz denizcilerine değil, her milletten hastaya açık olmasını sağlamak için de hastane iki bölüme ayrılmıştır. Bu durum Raif Nezih’in satırlarında şu sözlerle şüphe ile karşılanmaktadır: “Mamañih hakiki maksadın zahiri kurtarılmak için hastane iki kısım olarak vücuda getirildi. Bir kısmı asker ve sivil İngiliz bahriyelerine, diğer kısmı da her milletten fakir hastalara tahsis edildi. Bu tasnifle, teşebbüse güya insaniyet şemmesi de sürülmüş, maskesi de takılmış oluyordu”³⁰.

20. yüzyılın başında küçük bir hastane olarak faaliyet gösteren ve ancak 28 yatağa sahip olan hastanede daimi hekim olarak sadece Guy N. Stephen görev yapmaktadır³¹. 1905 yılında dahi yalnızca İngiliz vapur ve gemi tayfalarından hastalananlara hizmet veren bu hastanenin³², 1910 yılında Keçeciler içinde bir şubesi açılmış ve bu şubede belirli günlerde Müslümanlar, Rumlar ve Musevilere de tedavi hizmeti sunulmaya başlanmıştır³³. 1913 yılında İzmir’deki kolera salgını yüzünden hastaneye bir kolera pavyonu eklenmiş ve 20 yataklı bu pavyonun açılışı 1913 Ağustos’unda Sıhhiye Müdürü Şükrü (Şenozan) Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yeni açılan bu pavyona sadece cenebilerin kabul edilecek olmasıdır. Bu durum İzmir’in önemli gazetelerinden biri olan *Ahenk*’te şu sözlerle eleştirilmektedir: “Osmanlı Memleketinde müessis İngiliz Hastanesi’nde Osmanlı kabul edilmeyecek... Biz buna inanmakta tereddüt ediyor, herhalde işte sehv olduğunu zannediyoruz.”³⁴

1932 yılında, İzmir İngiltere Konsolosluğu, İngiliz Hastanesi’nde tamirat yapabilmek için İzmir Valiliğinden ruhsat talep etmiştir. Valiliğin, durumu Hariciye Vekâletine bildirdiği yazıdan anlaşıldığı üzere, hastane, elli altmış sene evvel British Simens (British Sea Men’s) Hospital adıyla İngiltere tarafından inşa ettirilmiş; İzmir’in kurtuluşundan beri faaliyetlerini sürdürmüştür ve binası hali hazırda İtalyanlar tarafından hastane olarak işletilmektedir. Hastanenin kuruluşuna ve binanın inşasına ait ferman, 22 Zilhicce 1312 (16 Haziran 1895) tarihinde o zamanki İzmir Valisi Hasan Fehmi Paşa’ya hitaben yazılmıştır ve hastane İngiliz Sefareti adına kayıtlı bulunmaktadır. Ayrıca yazıda, hastanenin hukuki durumunun ne olduğu ve tamirat konusunda nasıl hareket edileceği de Vekâletten sorulmuştur. Hariciye Vekâleti konuyu Başvekâlete intikal ettirmiştir. Başvekâlet de 1932 Ekim’inde Hazine-i Evrak muavinliğinden söz konusu ferman kaydının bir suretini istemiş ve buradan aldığı fermanın tasdikli suretini Hariciye Vekâletine göndermiştir³⁵.

29 Mehmet Karayaman, *20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sağlık*, İzmir, 2008, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 58.

30 Raif Nezih, *İzmir’in Tarihi*, Birinci Kitap, 3. Kısım, 17. Forma, s.5.

31 Beyru, *a.g.e.*, s. 303.

32 Cevat Sami, Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, s. 193.

33 Karayaman, *a.g.e.*, s. 59.

34 *Ahenk*, 10 Ağustos 1913.

35 *BCA*, 30-10-0-0/18-103-43. bkz: Ek-I.

1930'lu yıllarda hala İtalyanların kontrolünde olduğunu bildiğimiz hastane, 6.000 sterlin karşılığında Kızılay tarafından satın alınmıştır. 1937 yılında mülkiyeti Kızılay'da olmakla beraber, İtalyanlar tarafından kira karşılığında kullanılmaya devam edilmiştir. Kızılay, hastanenin genişletilmesi için harekete geçmiş ve İzmir Belediyesine ait olan hastane yakınındaki binayı 1939 yılında satın almıştır³⁶.

Sözünü ettiğimiz İngiliz Hastanesi'nin yanı sıra Kırım Savaşı nedeniyle 1855 yılının Şubat ayında Sarıklıca içinde geçici olarak ayrı bir İngiliz Askeri Hastanesi açılmıştır. 3'ü cerrahi 3'ü de dahiliye olmak üzere sekiz servise sahip olan bu hastanenin her servisinde 1 baş asistan ve 2 asistan rahibe ile 2 hemşire, 1 müdür ve 1 temizlikçi görev yapmaktadır. Odalarda, 10 ila 12 hasta bulunmakta, her bir servis de 70 hastayı barındırmaktadır. İlk açıldığında 800-1000 kadar yaralı ve hastası ile kapasitesinin üzerinde hizmet veren bu hastanenin servis sayısı, Kırım Savaşı'nın sonuna doğru tedavi gören hasta sayısının azalması nedeniyle dörde indirilmiştir ve faaliyeti, yaklaşık bir yıl hizmet verdikten sonra İngiliz ordusunun İzmir'den ayrılışı ile 1855 yılı Aralık ayında sona ermiştir³⁷.

D. Felemenk (Hollanda) Hastanesi

İzmir'de, Rum İspitalyası Sokağı'nda faaliyet gösteren ve kentteki en eski hastanelerden birisi olan Felemenk Hastanesi'nin geçmişi 17. yüzyıla kadar inmektedir. Kalvinist Kilisesi'nin idaresi altında 1675 tarihinde kurulan bu hastane, Hollanda Kralı ve hükümeti tarafından desteklenmiş; özellikle Hollandalı bahriyeliler başta olmak üzere Hollanda vatandaşlarına ya da Hollanda'nın himayesi altında bulunan kişilere hizmet vermiştir³⁸. Kurulduğu yüzyılda hatta 19. yüzyılın ikinci yarısında dahi bu hastanenin çok gelişmiş bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir. Bu durumu 1851 ve 1856 tarihlerinde İzmir'i ziyaret eden gezgin Theodor Fliedner bize çarpıcı bir biçimde aktarmaktadır. Bu gezginin gözlemlerinden anlıyoruz ki Felemenk Hastanesi, İzmir'deki hastaneler içinde en küçük olan hastanedir. Bir binanın bodrum katındaki odalara kurulmuştur ve üst katı kilise olarak kullanılmaktadır. Fliedner, ziyareti sırasında hastane içerisinde sadece bir hasta ve bir de Rum görevli gördüğünü kaydetmektedir³⁹.

Felemenk Hastanesi ile ilgili olarak Mali 1307 (1891-1892), Hicri 1312 (1894-1895) ve 1313 (1895-1896) tarihli Aydın vilayet salnameleri, sadece hastanenin doktorunun adını verip [Fon Ikstruf (Struff)] Hollanda bahriye askerleri için inşa edildiğini belirtmekle yetinirken⁴⁰ Hicri 1326 (1908-1909) tarihli salname hastane ile ilgili daha detaylı bilgiler içermektedir. 20. yüzyılın başında yayınlanan bu salnameden anlaşıldığı üzere, hastane, 1670 tarihlerine doğru Hollanda ticaret gemilerinin tayfasına mahsus hastaların tedavi edilmeleri amacıyla inşa edilmiştir. Maaşı Felemenk Devleti tarafından ödenen bir doktoru bulunmaktadır. Hastaneye dışarıdan başvurular da kabul edilmektedir. Sadece maddi gücü olanlardan yiyecek bedeli olarak günlük üç frank alınmaktadır; ancak, fakir hastalar bedava tedavi edilmektedir⁴¹.

1905 yılındaki görünümü hakkında da şu bilgilere sahibiz: *"Bu hastane de İzmir'in Hacı İstam Mahallesi civarında kâin olup bundan dört, beş sene mukaddem tevsiin (genişletilerek) tamiri icra edilmiş ve elyevm (şimdi) haiz olduğu letafet ve mükemmeliyetle mütenasip olacak derecede nafiz ve latiftir. Felemenk Devleti tarafından maaş-ı mahsusu*

36 Karayaman, a.g.e., s. 60; Anadolu, 25 Ocak 1939.

37 Mehmet Karayaman, "İzmir İngiliz Askeri Hastanesi (1855)", Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan, Hazırlayanlar: Dr. Nilgün Nurhan Kara-Latif Daşdemir-Özer Küpeli, İzmir, 2008, s. 256, 259; Beyru, a.g.e., ss. 69, 76.

38 Beyru, a.g.e., s. 66.

39 Pınar, a.g.e., s. 214.

40 Aydın Vilayetine Mahsus Salname Sene-i Mali 1307, s. 386; Salname-i Vilayet-i Aydın 1312, s. 165; Salname-i Vilayet-i Aydın 1313, s. 141.

41 Salname-i Vilayet-i Aydın 1326, s. 176.

olan bir tabip burada mevcut hastagânın emr-i tedavilerine begayet (son derece) dikkat ve itina eder."⁴²

Başlangıçta küçük birkaç odadan oluşan bu hastane, zaman içerisinde tadilatlar görüp yenilenmiştir. Nitekim 1890'ların başında, İngiliz Hastanesi'nden daha geniş bir yapıya sahip olan hastanenin mevcut binasının sol tarafına yeni bir kanat inşa ettirilmiş ve yatak sayısı 40'a ulaşmıştır⁴³. Hicri 1326 tarihli salnameye göre hastanenin 1902 yılında, 1905 tarihli *Nevsal-i İktisat*'a göre de 1900-1901 yılında onarım gördüğü ve genişletildiği ileri sürülmektedir.

19. yüzyılın başlarında, hastanenin mimari yapısı değişime uğramıştır. 1908 yılında, eskiden kilise olarak kullanılan hastane binasının üst katının yıkılarak hastaneye ilave edilmesi ve yıkılacak kiliseye karşılık, hastanenin arka tarafında bulunan mezarlığın bitiminde, yeniden kârgir bir kilise binasının yapılması için padişahın izin alınmıştır. Hastanenin giriş kapısından 37 metre içerideki binanın üst katındaki kilise yıkılarak bunun yerine 19 metre 40 santim genişliğinde ve 20 metre 63 santim uzunluğunda yaklaşık 401 metre genişliğinde yeni bir katın hastaneye ilavesi onaylanmıştır. Ayrıca hastanenin gerisindeki mezarlığın bitimine, 21 metre uzunluğunda, 15 metre genişliğinde ve 6 metre yüksekliğinde kârgir yeni bir kilise binasının inşasına da izin verilmiştir. Bunun yanı sıra fermanla, 1.200 Osmanlı altını tutan inşaat giderlerinin de Amsterdam ve İzmir'de çeşitli hayır cemiyetleri kuran ileri gelenlerden karşılanacağı belirtilmiştir⁴⁴.

Hastanenin açılış töreninin 1908 yılı mayıs ayında gerçekleştirilmesi düşünülmüş ve bu açılış için Hollanda hükümeti bahriyesine ait Frizland (Friesland) adlı bir geminin, İzmir limanına geleceğine ait bir haber *Ahenk* gazetesi sütunlarına yansımıştır. Hollanda bahriye mektebi öğrencilerinin talimlerine ve tecrübe edinmelerine mahsus olan bu geminin İzmir'de bir hafta kalacağı; oradan İstanbul'a yol alacağı ve açılış merasimi için Hollanda hükümetinin İstanbul Sefirinin de İzmir'e geleceği bilgisi de okuyuculara duyurulmuştur⁴⁵.

Friesland kruvazörünün İzmir'de kaldığı süre içerisinde, geminin kumandanı Mösyö Fabyos ile Vilayet Umur-ı Ecnebiye Müdürü İdris Fuat Bey arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Fabyos, maiyetiyle beraber İzmir Felemenk Konsolos'u Mösyö Piyeterse ile "Wilhelmina Hospital" olarak adlandırılan Felemenk Hastanesi'ni ziyarete gitmişlerdir⁴⁶. Gemi kumandanı, gemideki subaylarla beraber İzmir'de ikamet eden Felemenk tebaasının ziyaretini, kendi konsolosluklarında kabul etmiştir⁴⁷. Felemenk tebaası, kumandan ve subaylar şerefine bir ziyafet düzenlemiştir; Konsolos da kumandanı Buca'daki ikametgâhına davet ederek kendisiyle bir gezinti yapmıştır⁴⁸. Hatta geminin burada demirlediği süre zarfında, geminin subayları ile Bornova Kulübü futbolcuları arasında bir de futbol karşılaşması düzenlenmiştir. Karşılaşmayı, Kulüp futbolcuları kazanmıştır⁴⁹.

25 Mayıs 1908'de gerçekleştirilen hastane ve kilisenin açılış töreninde, İngiltere, Almanya, Romanya konsolosları, Vilayet Umur-ı Ecnebiye Müdürü, Polis Müdürü, İzmir'deki Felemenk Sefine Kumandanı, birkaç subay ve silahlı askerinin yanı sıra, Hollanda vatandaşları ile İzmir'de yaşayan ecnebler hazır bulunmuşlardır. Törende, Hollanda

42 Cevat Sami, Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, s. 194.

43 Rauf Beyru, *İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, 1970, s. 304.

44 *BCA*, 30-10-0-0/17-98-5.

45 *Ahenk*, 4 Mart 1908.

46 *Ahenk*, 22 Mayıs 1908.

47 *Ahenk*, 23 Mayıs 1908.

48 *Ahenk*, 24 Mayıs 1908.

49 *Ahenk*, 26 Mayıs 1908.

Konsolosu bir teşekkür konuşması yapmış ve Hollanda Bando Mızıkası marşlar çalmıştır. Törenin sonunda da hastaneye yardımcı bulunan Hollandalılara Hollanda hükümeti tarafından nişanlar verilmiştir⁵⁰.

Hastaneler Sokağı'nda bulunan Felemenk Hastanesi, 1920 yılında, her biri 10 yataklı üç salona sahiptir. Hastanenin Müdürü Le Buvié'dir ve Başhekimi de Çelebiyan'dır⁵¹. Bu hastane, İzmir'deki birçok kurum gibi 1922 yılındaki büyük yangından zarar görmüş ve Cumhuriyet Dönemi'nde çalışmalarını sürdürmemiştir. 1925 yılı Aralık ayında, İzmir Felemenk Konsolosluğu, Felemenk Hastanesi'nin 1908 yılında genişletilmesi ve mevcut kilisesinin yıkılarak yerine yenisinin yapılmasına izin verildiğine dair yukarıda sözünü ettiğimiz padişah fermanını, İzmir Valiliğinden talep etmiştir. Bunun üzerine, 14 Aralık 1925'te, Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdürlüğü, 13/28 Ağustos 1908 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilmiş olan fermanın bir suretini, Hazine-i Evrak Müdürlüğünden talep etmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda talep edilen ferman suretine ulaşılmış ve suret 20 Aralık'ta Dâhiliye Vekâleti İdare-i Umumiye Müdürlüğüne gönderilmiştir⁵².

Felemenk sefaretî, İzmir yangını esnasında yanan Felemenk Protestan kilisesi ile hastanesinin inşasına dair olan ferman suretini, 1927 yılı başında Hariciye Vekâletinden talep etmiş ve bu talebini, 1929 yılında yinelemiştir. (Hariciye Vekâleti tarafından, 13 Kanun-i Sani 1927 tarihli; 933/18 sayılı yazı ve 5 Kanun-i Sani 1928 tarihli; 28827/8 sayılı yazı ile Felemenk sefaretinin isteği Başvekâlete iletilmiştir)⁵³.

E. Alman Hastanesi

İngiliz Hastanesi'nin karşısında Hastaneler Sokağı'nda yer alan Alman Hastanesi hakkında çok az bilgiye sahibiz. Bir Alman cemiyeti tarafından okul ve kilise ile birlikte inşa ettirilen hastane, bu cemiyete bağlı rahipler tarafından yönetilmektedir. Alman konsolosluğunun başvurusu üzerine, hastanenin de içinde bulunduğu "4.723 ziralık arsa, 13 Ocak 1876 tarihinde alınan Şura-yı Devlet (Danıştay) kararı ile Alman Konsolosluğuna devredilmiştir"⁵⁴.

Charles Thomas Newton, bu tarihlerde kentteki gayrimüslim hastanelerini ziyaret etmiş ve İngiliz Hastanesi ile Alman Hastanesi'ni karşılaştırmıştır. Alman Hastanesi'nin mükemmeliyetini öven Newton, kendi milletinin hastanesinin içinde bulunduğu kötü durumun, İngiltere adına adeta bir utanç kaynağı olduğunu dile getirmiştir. Newton'un gözlemlerine göre, Alman Hastanesi, temizlik ve düzenin mükemmel bir örneğini teşkil etmektedir. Bahçesine özenle dikilen ağaçların bakımı düzenli olarak yapılmakta ve hem içeride hem de dışarıda gözlenen bu özen sayesinde hastaların huzuru ve rahatı sağlanmış olmaktadır⁵⁵.

F. İskoç Hastanesi

Bu hastane ile ilgili en detaylı bilgileri, 1905 ve 1908 yıllarında yayınlanan yıllıklardan elde ediyoruz. Bu yıllıklarda yer alan bilgilere göre, İzmir'in Çayırılıbahçe mevkiinde iki katlı olarak inşa edilen İskoç Hastanesi, hastalara mahsus 18 oda ile bir ameliyat koğuşunu ve bir de eczaneyi içinde barındırmaktadır. Hastaların odası, hastanenin geniş ve muntazam bahçesine bakan üst katta yer almaktadır. İnşaatına 2.200 İngiliz lirası harcanan hastane, daima 24 hastayı barındırabilecek kapasitedir; hatta dört hasta için daha ek yere sahiptir. 1882 yılında inşa edilmiştir ve İskoçya'da bulunan idare heyeti tarafından yönetilmektedir.

50 Karayaman, a.g.e., s. 53.

51 İzmir 1920 *Yunanistan Rehberinden*, s. 39.

52 BCA, 30-10-0-0/17-98-5 Bkz: Ek-II.

53 BCA, 30-10-0-0/18-102-3.

54 Karayaman, a.g.e., s. 62.

55 Pınar, a.g.e., s. 225.

Hastane işlerinin yürütülmesi için Aglevi isminde bir kadın müdür görevlendirilmiştir. Ayrıca hastanede Londra Üniversitesi'nden mezun Miss Stuvart isminde bir kadın doktor ve dört hizmetli çalışmaktadır. Bu hastaneye haftada 3 gün başvuran fakir hastaların tedavileri, bedava yapıldığı gibi, ilaçları da kendilerine ücretsiz olarak verilmektedir. Yalnız Museviler dışında hastanede yatmak isteyen hastalardan ücret alınmaktadır. 1904 senesi zarfında tedavi olmak üzere hastaneye başvuranların sayısı 168 kişidir. Haftada üç gün hastaneye başvuran fakir hasta sayısı da 60-65 civarındadır. 1905 yılında, hastanenin yıllık gideri 800 İngiliz lirasından ibarettir. Başhekim Mackenzi Newton'a yıllık ödenen 250 İngiliz lirası ise bu gidere dâhil değildir⁵⁶.

İzmir'deki Yahudilere ait Rothschild Hastanesi, Rothschild'ın maddi yardıma son vermesinden bir süre sonra, 1911 yılında kapanmıştır ve hastaneye bağışta bulunan yardım kurumları arasına İskoçya Kilisesi Misyonu Hastanesi de katılmıştır⁵⁷.

1928 yılı başında, İstanbul Valiliği ile Başvekâlet Müsteşarlığı arasındaki yazışmalardan anlaşıldığı üzere, İskoç Hastanesi ve kilisesine ait iki adet ferman, hem İzmir Tapu ve Kadastro Müdüriyetinde hem de Divan-ı Hümayun kalemünde kayıtlı bulunmaktadır⁵⁸.

G. Saint Roche Hastanesi (Veba Hastanesi)

Saint Roche Hastanesi 1814 yılında veba hastanesi olarak günümüzde Montrö Meydanı'ndaki Kültürpark alanı içinde kurulmuştur. Yüzyılın başındaki veba salgınının kentte yarattığı korku sonrasında, bu hastalığa yakalananları tedavi etmek amacıyla açılan bu hastane, İngilizce kaynaklarda Saint Rock, İtalyanca kaynaklarda ise Saint Rocco olarak adlandırılmaktadır. Hastane, 1845 yılında kentte çıkan büyük yangından etkilenmiş ve ciddi hasar görek harap bir duruma gelmiştir. Yangın sonrasında, öncelikle yangından zarar görenlerin geçici olarak ikamet ettikleri bir yer işlevi görmüştür. Daha sonra hastane binasının bulunduğu yerde bir avlu etrafında odalar inşa edilerek bu odalarda fakir Katolik ailelerin bakımı gerçekleştirilmiştir. Bu özelliği nedeniyle hastaneden ziyade adeta bir bakımevi niteliği taşıyan Saint Roche Hastanesi, yoksul Katolikler için bir Yaşlılar Yurdu ve aynı zamanda bir yetimhane işlevi görmüştür.

Hastane, elçilik rahibinin ve Katolik cemaatinin iki laik temsilcinin yardımlarıyla Katolik Başpiskoposluğu tarafından idare edilmektedir. Yangından sonra, özellikle Fransızların gönderdikleri bağışlarla ve Avrupa'dan gönderilen yardımlarla yeniden inşa edilmiştir; ancak, yöneticilerinin başarısız idareleri ve fikrî çatışmaları neticesinde hasta kabul edemeyecek bir hale gelmiştir⁵⁹.

Gezgin Theodore Fliedner'in 1851 yılına ait gözlemlerine göre, bu tarihteki Saint Roche Hastanesi, 1845 yangını nedeniyle hala geçici bir binada hizmet vermektedir. Yeni hastane binası inşa edilmeye başlanmış olmakla beraber, hastane Avusturyalı hastalardan başka diğer Cermen kökenli hastaları da kabul etmektedir. Erkek hastaların kaldığı büyük odada kenar korkulukları olmayan 11 yatak vardır. Burada bulunan kadın hastalardan da 10 kadarı akıl hastasıdır. Hastanede yaşlı ve hasta olmak üzere 40 kişi mevcuttur. Yöneticisini hastanede görevini belirten Fliedner, hastanenin düzensizliğinin ve pisliğinin had safhada olduğunu kaydetmektedir. Ayrıca, hastanede yatan Holstein'lı tek bir Protestan denizciye rastladığını; İzmir'de Alman Protestan cemaati ve hayır kuruluşu olmadığı için Protestanların adeta terk edilmişlik duygusu içinde bulduklarını da ifade etmektedir⁶⁰. Buna karşın Thomas Newton'un 1852 ve 1854 yılındaki hastaneye dair gözlemleri, Fliedner'in gözlemleri ile çelişmektedir. Newton anılarına, bu hastanenin

56 *Salname-i Vilayet-i Aydın 1326*, ss. 175-176; Cevat Sami-Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, ss. 193-194.

57 Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)*, İstanbul, 1995, Gözlem Basın ve Yayın A.Ş., s. 70.

58 *BCA*, 30-10-0-0/18-101-8.

59 Beyru, *19 Yüzyılda...*, s. 59, 278.

60 Pınar, *a.g.e.*, s. 214.

iyi düzenlenmiş küçük bir hastane olduğu kaydını düşmekle yetinmiştir⁶¹. 19. yüzyılın sonlarında Fransa'nın İzmir Konsolosu olan F. Rougon, her ne kadar bu hastanenin, İzmir'in kötü talihini değiştirebilecek ölçüde mükemmel olduğunu belirtmişse de 1837 veba salgını esnasında İzmir'e gelen Fransız Doktor De Meru, Rougon'un görüşlerini doğrulayacak bir değerlendirme yapmamaktadır ve anılarında, hastaneye dair pek bilgiye yer vermemektedir. Bazı kaynaklarda rastladığımız üzere, bu hastanenin bulunduğu binanın, bugünkü etnografya müzesi binası olduğu yönündeki bilgilerin doğruluğunu kanıtlayacak bir bilgi mevcut değildir. Saint Roche Hastanesi'nin Montrö Meydanı'ndaki Kültürpark alanı içinde kurulduğu, 1817, 1837 ile 1857 yıllarına ait İzmir şehri haritalarında tespit edilmiştir⁶².

SONUÇ

17. yüzyıldan itibaren bir liman kenti olarak gelişmeye başlayan İzmir, zamanla ticaretin kalbi ve dünyanın çeşitli yerlerinden gelen malların toplandığı bir uğrak yeri olmuştur. Kentin ticaret hacmi arttıkça, bu durum birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Nüfusun artması ve buna karşılık alt yapı hizmetlerinin yetersiz kalışı, göç sorunu ve salgın hastalıkların yayılması karşı karşıya kalınan sorunlardan birkaçıdır. Salgın hastalıklardan en ciddi tehlike yaratanları veba ve kolera olmuştur. Kenti, 18. ve 19. yüzyıllarda pençesine alan bu hastalıklar, son derece ölümcül olmuşlar; hatta incelediğimiz hastaneler içinde Saint Roche Hastanesi'nin sadece vebalı hastalara hizmet vermek düşüncesi ile açılmasına neden olacak kadar korku salmışlardır. Bu salgın hastalıklara, frengi, bel soğukluğu, çiçek, kızamık, dang humması, sıtma, tifo ve verem gibi hastalıklar da eşlik etmişlerdir. Kentte bu hastalıkların önünün alınması için birtakım hastanelerin inşası yoluyla tedbirler alınmaya çalışılmış ve hastanelerin açılması zorunlu hale gelmiştir. Bu konudaki ilk adımlar da gayrimüslimler tarafından atılmıştır. Türkler ise bu konuda girişimde bulunmak için bir hayli gecikmişlerdir. Üstelik Türklerin açtığı ilk hastane sivil bir kurum değil, II. Mahmut döneminde 1829 yılında inşa edilen askerî bir hastanedir. İlk sivil hastane olan Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin açılışının 19. yüzyılın ikinci yarısında (1851) gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, bu gecikmişliğin boyutu açıkça görülmektedir. Nasıl ki veba hastalığı, yeni bir hastanenin kurulmasına neden olduysa frengi hastalığı da yeni bir hastanenin kurulmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, salgınlar halinde seyreden ve hastalar tarafından saklı tutulduğundan hızla yayılan frengi hastalığını tedavi edebilmek amacıyla Emraz-ı Zühreviye adıyla ve daha çok Frengi Hastanesi olarak anılan hastane 1908 yılında faaliyete geçmiştir. 1910 yılında da bulaşıcı hastalıkların tedavisi için açılan Emraz-ı Sariye Hastanesi diğer sağlık kurumlarının arasına katılmıştır. Bu hastaneler açılmadan önce, Türklerin sağlık hizmeti almaları oldukça güçtür ve Türkler, gayrimüslim hastaneleri ile özel muayenehanelerde tedavi edilmişlerdir. Bu tedaviler ise oldukça pahalı olduklarından ötürü türlü şikâyetlere konu olmuşlardır.

İncelediğimiz gayrimüslim hastaneleri ile Türk hastanelerinin birçok ortak yanları vardır. Bunlardan ilki, tümünün fakir ve kimsesiz hastalara ücretsiz sağlık hizmeti sunmalarıdır. Fakat bu durum zaman içerisinde şehrin nüfusunun da artması ile paralel olarak hastaneleri maddi sıkıntı ile karşı karşıya getirmiştir. Hepsinin bir diğer ortak noktası da bu maddi sıkıntılar olmuştur. Bu hastanelerin adeta kanayan bir yarası olan gelir gider dengesizliği ve bütçelerinin sürekli açık vermesi, onları birtakım çareler aramaya yöneltmiştir. Çünkü sahip oldukları gayrimenkullerin kira getirileri de maddi sorunlarını çözmeye yeterli olmamıştır. Dolayısıyla yine bir ortak noktaları daha oluşmuştur ki o da halktan, zenginlerden ve kentin ileri gelenlerinden bağış talep etmek ve kendi yararlarına balo, tiyatro, suare, konser ve piyango çekilişleri gibi etkinlikler düzenleyerek para temini yoluna başvurmaktır. Bağış kampanyaları düzenlemek, bağış yapanların isimlerini basın yoluyla duyurarak halkı yardım yapmaya teşvik etmek de aradıkları çareler arasındadır.

⁶¹ Pınar, a.g.e., s. 225.

⁶² Beyru, 19 Yüzyılda..., s. 59.

Bu hastanelerin bir başka ortak noktaları ise önce kendi cemaatlerine hizmet vermekle beraber, her milletten hastalara kapılarının açık olmasıdır.

Sonuç olarak incelediğimiz gayrimüslim hastaneleri, ellerindeki kısıtlı imkânlarla İzmir'in karşılaştığı sağlık sorunlarını çözmekte ve hastalara şifa dağıtmakta üzerlerine düşen görevi kusurlarıyla da olsa zor şartlar altında yerine getirerek ömürlerini tamamlamışlardır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-10-0-0/18-103-43.

BCA, 30-10-0-0/18-101-8.

BCA, 30-10-0-0/18-102-3.

BCA, 30-10-0-0/17-98-5.

II. Süreli Yayınlar

Ahenk.

Anadolu.

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi.

Katimerini.

Tarih ve Toplum.

III. Kitaplar ve Makaleler

ATAY, Çınar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları*, İzmir, 1998, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını.

Aydın Vilayetine Mahsus Salname Sene-i Mali 1307, Defa: 13, Cilt: 1-2, Vilayet Matbaası.

BEYRU, Rauf, *19. Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam*, İzmir, 2005, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

BEYRU, Rauf, *İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, 1970, ODTÜ.

BİSTİKA, Eleni, "İzmir'de Tıbbın Tarihi Lazarous Vladimirov'un Ödüllü Kitabının Öyküsü", *Katimerini*, 13 Haziran 2008.

BORA, Siren, *İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)*, İstanbul, 1995, Gözlem Basın ve Yayın A.Ş.

BORA, Kırkpınar Siren, *1908-1912 İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Durumları)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1988.

Cevat Sami-Hüseyin Hüsnü, *1321 Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsal-i İktisat*, İzmir, 1323, Keşişyan Matbaası.

ERDEM, Nilüfer, "Megali İdea'nın Anadolu'daki Destekçilerinden Doktor Apostolos N. Psaltoff'un 1912-1922 Dönemindeki Etkinlikleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/27 (2013 Güz), ss. 63-77.

İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü, Çev. Engin Berber, İzmir, 1998, Akademi Kitabevi.

KARAYAMAN, Mehmet, "İzmir İngiliz Askeri Hastanesi (1855)", *Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan*, Hazırlayanlar: Dr. Nilgün Nurhan Kara-Latif Daşdemir-Özer Küpeli, İzmir, 2008, ss. 251-262

KARAYAMAN, Mehmet, *20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sağlık*, İzmir, 2008, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Mustafa Enver, "Yine Gureba Hastahanesi", *Ahenk*, 1 Temmuz 1913.

OCAK, Başak-KOCABAŞ, Özlem Yıldırım, *İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi'nden İzmir Devlet Hastanesi'ne Bir Hastane Öyküsü*, İzmir, 2014, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

OCAK, Başak, *Halk Sağlığı Hizmetinde 107 Yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi Eşrefpaşa Hastanesi*, İzmir, 2016, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

PINAR, İlhan, *Hacılar Seyyahlar Misyonerler ve İzmir Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1918*, İzmir, 2001, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Raif Nezih, *İzmir'in Tarihi*, Birinci Kitap, 3. Kısım, 17. Forma.

Salname-i Vilayet-i Aydın 1312 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Defa 15, Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Aydın 1313 Sene-i Hicriyeye Mahsus, Defa 16, Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Sene-i Hicriyesine Mahsustur, Defa: 25, Vilayet Matbaası.

SOLOMONİDİS, Hristos Sokrates, *İzmir'de Tıp*, Atina, 1955.

TOPRAK, Zafer, "Yayınlanmamış Bir Monografiden İzmir 1920-1921", *Üç İzmir*, 1992, İstanbul, Yapı Kredi Yay. Ltd. Şti., ss.31-40.

IV. Dijital Kaynaklar

<http://ermenikulturu.com/izmir-ermeni-hastanesi/> Erişim Tarihi: 12.06.2016.

V. Ekler

Ek-1

- T. C. - BAŞVEKÂLET MÜAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ		Dosya işaretleri
Şube : Sayı :		184 107
T. C. M. İ. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ		
Evranın	Numarası	<p><i>Haricine Vekâletine</i></p> <p><i>1-10/1312 tarihli ve 1. Daire</i></p> <p><i>U. M. S. 2. 1914/263 m. c.</i></p> <p><i>teyare cevabıdır.</i></p> <p><i>İzmirdeki İngiliz Haa hasta-</i></p> <p><i>hanesine ait 22 zilhicce 1312</i></p> <p><i>25-10-1912 tarihli olan Fermanın</i></p> <p><i>haratı Hazine evrakından celp ve</i></p> <p><i>liphen takdimi bulunmuştur.</i></p> <p><i>Ferman muameleye konulduğu takdirde</i></p> <p><i>alihakardan Ramazan mukatağı suet</i></p> <p><i>harc alınarak</i></p> <p><i>nubun ibrak ve</i></p> <p><i>iptali hususunun</i></p> <p><i>edip ednlere emir</i></p> <p><i>buşvurularını rica</i></p> <p><i>edilmiştir.</i></p> <p><i>Bazı evraklar</i></p> <p><i>a. M. H. H. H.</i></p> <p><i>Ferya</i></p>
Tarihi		
Yazan memur	<i>m. j. k. t. y.</i>	
Yazı tarihi	<i>25/10/1912</i>	
Muavin		
Beyaz eden		
Beyaz tarihi		
Karşılaştıranlar		
Sadıra No.	<i>6</i> <i>2556</i>	
Merbutatı	<i>1</i>	
Sevk tarihi	<i>25-10-1912</i>	
Kaydeden	<i>H. H. H.</i>	
Düşünceler		
<p>8</p> <p>090 10</p> <p>18 10 14</p>		

Ek-II Transkript

20 Kanun-i Evvel 341

Tezkere

Dahiliye Vekaleti İdare-i Umumiye Müdüriyetine

9 Kanun-i Evvel 341 tarih ve 5046 numaralı tezkere cevabıdır:

İzmir'de Rum İspitalyası Sokağı'nda kâin Felemenk Hastahanesi'nin tevsiine ve hedm olunacak kiliseye mukabil bir kilise inşasına mütedair talep buyurulmuş olan fermanın musaddak sureti leffen takdim edilmiştir efendim.

Başvekalet Kalem-i Mahsus Müdürü